

Nissan Rubin. *New Rituals, Old Societies: Invented Rituals in Contemporary Israel*. Boston: Academic Studies Press. 2009. 240 pages

תמר כתריאל*

ספר זה מקבץ סדרה של מאמרים שפורסמו בנפרד (וחלקם אף הופיעו בעברית) שהחוט המקשר ביניהם הוא תופעת כינונם של טקסים חדשים בחברה הישראלית מתקופת היישוב ועד ימינו אלה. הוא ממשיך ובונה מסורת מחקרית שהעמידה במרכז עניינה את ההבניה הסמלית והטקסטית של התרבות הישראלית החדשה, מסורת שמבשרה החשוב ביותר היה ספרם של צ'רלס ליבמן ואליעזר דון יחיא על הדת האזרחית בישראל (Liebman & Don-Yehia, 1983). אך שלא כמו ספר זה ודומים לו, הטקסים שבהם עוסק ספרו של ניסן רובין אינם לאומיים אלא מתבצעים בקהילות אתניות ומקומיות ועל ידי יחידים.

לספר זה יש בעיניי תרומה משולשת שעולה הן מהדיון הסובסנטטיבי שהוא מציע והן מהעמדת הפרקים זה בצד זה כאמירה כוללת. תרומה אחת היא מיקוד המבט בקהילות קטנות ובעולמם של יחידים באמצעות הארת תהליכי הכינון של טקסי אשרור וטקסי מעבר במגוון הקשרים חברתיים, מתוך התייחסות למסגרת הלאומית כנוכחת-לא-נוכחת בזירות החברתיות שבהן הספר עוסק. בכך הספר מציע מבט שמשלים את המיקוד בטקסים לאומיים מעין זה של ליבמן ודון יחיא או זה שבספרו מאיר העיניים של דון הנדלמן על טקסים לאומיים (או כאלה שניזונים מסמלי הלאום) (Handelman, 2004). התרומה השנייה של הספר היא הרחבת העיסוק בכינון טקסים חדשים בישראל וקישור של חלק מהם למערכת הטקסטית היהודית-מסורתית. התרומה השלישית היא החלת הניתוח הסוציולוגי-אנתרופולוגי של פעילות טקסטית על הקשרים חדשים, בעיקר מעברים בחיי הפרט, כגון טקסי פרישה מהצבא ופעולות טקסטיות שפרטים מקיימים לסימון שינויי חיים חשובים, כגון ירידה ניכרת במשקל. מהלך זה מזמין קריאה יצירתית (ואף פיקנטית) של זירות ותופעות חברתיות שהן חלק מהמארג של חיי היומיום.

בסקירה קצרה של פרקי הספר, שחלקם נכתבו בשיתוף עם תלמידות-עמיתות, אנסה להראות כיצד שלושת המוטיבים הללו מבנים את המסגרת המחקרית שהוא מציע. הספר נחלק לשלושה חלקים: החלק הראשון מורכב משני פרקים שעוסקים בקשר שבין פעילות טקסטית למבנה חברתי ומתמקדים בסוגיות סוציולוגיות קלאסיות של ריבוד ומעמד חברתי. הפרק הראשון מציע ניתוח השוואתי בין טקסי אבלות בחברה האמריקאית ובחברה הקיבוצית במונחים של דחיסותן של רשתות חברתיות, והשני בוחן טקסי אזכרה לא רשמיים ביחידות צבאיות, שבניגוד לטקסים הרשמיים מכוננים מערכת חברתית מקומית מרובדת. המחבר מציע מודל שמקשר בין מעמדם הלא רשמי של הנופלים בקרב חבריהם, תפקידם הצבאי והאופן שבו קיפחו את חייהם ובין המשמעות המוקנית למותם באמצעים טקסיים.

חלקו השני של הספר עוסק בהמצאת מסורת ישראלית באמצעות כינונם של טקסים קהילתיים. הוא נחלק לשלושה פרקים, שהראשון שבהם (עם רינה נאמן) מוקדש להבניה

* החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה

הסמלית והטקסית של קהילת יוצאי רומניה ושל הזהות הישראלית-רומנית באמצעות אירועים טקסיים פומביים, שבהם מאשרים בני הקהילה בה בעת הן את ייחודם והן את שייכותם למסגרת הלאומית-ציונית הרחבה. שני הפרקים הנותרים חוזרים לסוגיית דפוסי האבלות במסגרת הקיבוצית אך מזוויות אחרות. הפרק הרביעי עוסק בחיפוש אחר סממנים סמליים וטקסיים בטקסי מעבר מרכזיים בחיי האדם על רקע תהליכי החילון שהביאו להתרחקות מסמלים וטקסים מסורתיים, ומצביע על חזרתם של סממנים מסורתיים עם התקררות הלהט האידיאולוגי של ראשוני "היהודים החדשים". הפרק החמישי מרחיב את הדיון בסוגיה זו ומקשר את השתנותם של דפוסי האבלות הרשמיים בקיבוצים לגודלן של הרשתות החברתיות בקיבוצים קטנים וגדולים.

חלקו השלישי של הספר עוסק בטקסי הגדרה עצמית (personal definitional rites), שסממנים תמורות בזהות הפרט: טקסי ירידה במשקל (עם כרמלה שמילוביץ ומאירה וייס) וטקסי פרישה מהשירות הצבאי (עם דרורה פאר). לטעמי, זהו החלק המעניין ביותר בספר, בעיקר משום שהוא פותח פתח למגוון מחקרים נוספים שיכולים להאיר את טיבם ותפקידם של תהליכי הטקסה (ריטואליזציה) בהקשרים של שינוי אישי. כיוון מחקרי זה משלים את מהלכו הראשון של הספר, שבמסגרתו הכותב מתחקה אחר שינויים שחלו בהבנייתם של טקסי מעבר קלאסיים, כגון טקסי אבלות. כאן מדובר בפרשנות סוציולוגית לממד הטקסי של הפעילות האנושית בסיטואציות שאופייניות לחיי הפרט והחברה היום. ההתחקות אחר תהליכי הטקסה בחברה חילונית מדגישה את היצרנות והיצירתיות של תהליכים חברתיים-תרבותיים מחד גיסא, ואת כוחם של טקסים לשמש עוגן ולהקנות תחושת סדר ומשמעות לקבוצות ויחידים מאידך גיסא. הקישור שעושה הפרק האחרון בין אידיאולוגיה של שוויון ובין פרקטיקות ריבודיות פנימיות בטקסי פרישה מהצבא מצביע, כמו במקרה של טקסי אבלות צבאיים, על הקשר המורכב בין אופיים של טקסים ובין המערכת החברתית שבה הם מעוגנים.

זהו ספר מעניין וקריא שיש בו תרומה להצבתה של פעילות טקסית במרכז תשומת הלב המחקרית לא רק בהקשרים השגורים יותר של מחקר על טקסיות בחיי הדת, אלא גם בהקשרים של חיי היומיום בחברה שתופסת את עצמה כחילונית. קיבוצם של מחקרים אלה יחדיו מצביע על פרוגרמה מחקרית שהניבה שאלות מעניינות ועל אפשרויות חדשות במחקר החברה בישראל. נראה לי, עם זאת, שהפוטנציאל המחקרי שהספר כה מיטיב להדגים היה יוצא נשכר מדיון רחב ומעמיק יותר, ואולי השוואתי, בתהליכים של הטקסה ובתפקידם של טקסים על רקע של שינויים בחברה הישראלית.

מקורות

- Handelman, D. (2004). *Nationalism and the Israeli state: Bureaucratic logic and public events*. Oxford: Berg.
- Liebman, C. & Don-Yehia, E. (1983). *Civil religion in Israel: Traditional Judaism and political culture in the Jewish state*. Berkeley: University of California Press.